

Meilė niekad nematytam kraštui – Lietuvai

Daiva DAPKUTĖ

Turbūt retas kuris Lietuvoje bus girdėjęs Antano Olio vardą. Besidomintys galėtų surasti enciklopedijoje trumpą šio žmogaus biografiją, keletą (daugiausia po jo mirties rašytų) straipsnių išeivijos periodinėje spaudoje ir nedidelę knygelę, skirtą Olio jubiliejui^[1], kurią 1953 m. parengė ir išleido jo artimas bičiulis Juozas Bačiūnas (Bachunas). Taip į užmarštį grimzta dar vienas Amerikos lietuvis, kurio darbai nei Lietuvoje, nei išeivijoje nėra plačiau tyrinėti. Iki šiol A. Olis laikomas vienu pirmųjų Amerikos lietuvių *pionierių*, daug pasiekusių ir išgarsėjusių ne tik lietuviškos, bet ir amerikiečių politikos srityje, minimas kaip vienas įtakingiausių senosios Amerikos lietuvių kartos (vadinamųjų *grynorių*) politinio ir visuomeninio gyvenimo lyderių.

Antanas Olis. Nuotr. spausdinta
žurnale „Margutis“

Žymaus JAV lietuvių verslininko ir visuomenininko, „Lietuvos“ laikraščio leidėjo bei redaktoriaus Antano Olšausko[2] sūnus Antanas gimė Čikagoje 1898 m. rugpjūčio 25 d. Vaikystė nebuvo lengva, anksti mirus motinai, tėvas liko vienas su dviem mažais sūnumis (6 metų Antanu ir 6 mėnesių Algirdu). Nepavykus surasti auklės (niekas nenorėjo imtis prižiūrėti kelių mėnesių kūdikio), kurį laiką vaikus teko atiduoti prižiūrėti ir auginti ūkininkui Aldrichui (*Downers Grove, IL.*). Šiame ūkyje Antanas praleido ketverius savo vaikystės metus iki 1909 m., kada tėvas vedė antrą kartą ir pasiėmė vaikus pas save. 1911 m. Čikagoje Antanas baigė pradžios, 1915 m. – vidurinę (*Calumet High School*) mokyklą. Neabejotinai didelę įtaką jaunuoliui turėjo šeima ir tėvo – lietuvių bendruomenės, lietuviško žodžio ir lietuviškos spaudos rėmėjo ir puoselėtojo – pavyzdys. Namuose visą laiką buvo kalbama tik lietuviškai, pamotė išmokė vaikus (Antaną ir iš antros santuokos gimusias dvi dukteris[3]) gražiai lietuviškai kalbėti ir rašyti. Pirmojo pasaulinio karo metais atitarnavęs JAV laivyne jis įstojo į Čikagos universitetą (*Chicago*

university), kuriame 1919 m. baigė filosofijos bakalauro studijas, o 1921 m. – teisės fakultetą. Tais pačiais metais išlaikė valstybinius egzaminus ir gavo teisę verstis advokatūra Iliojaus valstijoje.[\[4\]](#) Baigęs mokslus Antanas atsisakė lenkiškai skambančios Olszewskio pavardės pasirinkdamas trumpesnę, patogesnę, bet kartu ir lietuviškesnę variantą – Olis.

Atlikęs praktiką Iliojaus Aukščiausiojoje teisme (*Supreme Court*), nuo 1921 iki 1941 m. Antanas Olis vertėsi privačia praktika, o 1941 m. buvo paskirtas Iliojaus valstijos Finansų departamento vyr. mokesčių bylų inspektoriumi[\[5\]](#). Olis įsijungė į JAV respublikonų partijos gretas ir gan greitai kilo karjeros laipteliais: 1940 m., įvertinus jo veiklą ir įtaką partijoje, jis paskiriamas Iliojaus respublikonų skyriaus lyderiu, o 1947 m. tampa JAV respublikonų partijos tautinių grupių pirmininku. 1946 m. jis išrenkamas vienos svarbiausių Čikagos politinių vietų – Sanitarinės apygardos (*Metropolitan Sanitary District of Greater Chicago*) patikėtiniu, vėliau – vadovu bei administratoriumi. Šias pareigas Olis ėjo iki savo mirties. Jo, kaip sumanaus vadovo, dėka Čikagos Sanitarinė apygarda tapo viena iš nedaugelio įstaigų, apie kurios darbus didieji Čikagos laikraščiai atsiliepdavo kuo palankiausiai, visada iškeldami jos prezidento neeilinius nuopelnus. Olis šią įstaigą sutvarkė ne tik iš vidaus, bet ir išorės – jo pastangomis 1956 m. Sanitarinė apygarda persikėlė į naujus, modernius rūmus[\[6\]](#). 1958 m. Amerikos inžinierių sąjunga įvertino Olio pasiekimus – įteikė apdovanojimą už jo vadovaujamos įstaigos įgyvendintus darbus pritaikant moderniausius inžinerijos laimėjimus ir įvertino juos „kaip vieną iš septynių modernios inžinerijos stebuklų Amerikoje“[\[7\]](#).

Nors menas su politika dažnai nesiriša, Antanas Olis tarp savo amžininkų išsiskyrė kaip plataus mąsto ir gabumų žmogus – Čikagos universitetą baigęs teisininkas, advokatas, JAV respublikonų partijos narys ir politikas, puikus administratorius; greta to jis – gabus muzikas, dirigentas, netgi muzikinių kūrinių (deja, likusių tik rankraščiuose) autorius. Nuo vaikystės jis išsiskyrė savo muzikiniais gabumais. Dar studijuodamas universitete 1920 m. Olis įstojo į „Birutės“ chorą, o Stasiui Šimkui išvykus į Lietuvą, buvo išrinktas „Birutės“ chorvedžiu ir tapo jauniausiu iš visų kada nors buvusių šio choro vedėjų.[\[8\]](#) Greta Antano Olio pavardės minimi ir kiti intriguojantys, bet mažiau žinomi Amerikos lietuvių kultūrinio gyvenimo įvykiai: pasakojama, kaip 1934 m. rugpjūčio 19 d. jis Pasaulinėje parodoje dirigavo Čikagos Simfoniniam orkestrui, o lietuviai galėjo didžiuoti, kad Olio dėka lietuvių muzika buvo pristatyta Amerikoje; kalbama apie jo Bridžporte (Bridgeport) pastatytą modernų, su „mirgančiomis palubėse žvaigždėmis“ kino

teatrą „Romuva“ ar surežisuotus du lietuviškos tematikos filmus (jis pats filmams parašė ir scenarijus)[\[9\]](#). Čikagoje ir visoje Amerikoje gerai žinomoje „Margučio“ radijo programoje Olis ilgus metus vedė klausytojų pamėgtą kassavaitinį teisinių patarimų skyrių, atsakinėdavo į klausimus ir mokydavo lietuvius, kaip reikia ginti savo ir kitų teises. O kur dar garsūs „Margučio“ klasikinės muzikos koncertai, rengti didžiausiose ir puošniausiose Čikagos miesto ir operos salėse, į kurias susirinkdavo virš 10 tūkstančių lankytojų[\[10\]](#). Olis buvo ne tik vienas pagrindinių šių renginių organizatorių, dažnai ir pats dalyvaudavo „Margučio“ koncertinėje programoje, diriguodavo simfoniniam orkestrui. Jis buvo vienas iš Amerikos lietuvių politinių lyderių, labai aiškiai suvokusių kultūrinės propagandos svarbą, siekęs iškelti, reprezentuoti lietuvių kultūrą. 1948 m. kilus idėjai surengti Lietuvos dailininkų parodą Amerikoje, niekas nenorėjo imtis tokio didžiulio ir finansiškai nenaudingo darbo. A. Olis savo lėšomis iš Vokietijos į JAV pervežė lietuvių dailininkų kūrinių parodą, 1949–1950 m. surengė parodas Niujorke, Voterberyje (Waterbury), Bostone, Detroite ir Čikagoje[\[11\]](#). Tokių istorijų galima surasti ir papasakoti ne vieną...

A. Olis kalba jubiliejiname „Margučio“ renginyje. V. Adamkaus bibliotekos nuotr.

Dar ilgiau užtruktų išvardinti šio žmogaus darbus lietuviškos politikos laukuose, jo dalyvavimą įvairiose lietuvių organizacijose, jo organizuotus renginius, politines akcijas ar didžiulius lietuvių suvažiavimus-sąskrydžius Vašingtone (1945 m.) A.

Olis buvo vienas tautinės vidurio srovės lyderių, aktyviai dalyvavo įvairių tautininkų organizacijų veikloje, tačiau mokėjo sutarti su įvairiomis lietuvių ideologinėmis srovėmis ir politinėmis organizacijomis, dėl to jo sumanymams ir veiklai niekad nepritrūkdavo talkininkų, jis buvo vertinamas ir gerbiamas ne tik tarp savų, bet ir tarp politinių oponentų. Tiesa, dažniausiai jis nesiverždavo į aukštus organizacijų postus, likdavo eiliniu, mažiau pastebimu organizacijų nariu. Aktyviau į lietuvišką politinę veiklą Olis išitraukė Antrojo pasaulinio karo metais ir pokaryje, kada labiausiai prireikė jo kaip administratoriaus ir teisininko patirties bei politinių ryšių. Antano Olio vardas Amerikos lietuvių istorijoje dažnai minimas greta tokių asmenybių kaip Leonardas Šimutis[12], Pijus Grigaitis[13] ar Mykolas Vaidyla[14]. Šie skirtingų lietuvių išeivijos ideologinių srovių lyderiai sovietams okupavus Lietuvą aktyviai jungėsi į vieningą politinę veiklą, buvo bendrinių organizacijų Bendro Amerikos lietuvių šalpos fondo (BALF), Amerikos lietuvių tarybos (ALT) kūrėjai ir lyderiai. Sovietams okupavus Lietuvą Olis aktyviai įsijungė į lietuvių politinę veiklą, ypač pasižymėjo kaip įvairių politinių akcijų keliant Lietuvos klausimą tarp amerikiečių organizatorių ir dalyvių. Per savo užmegztus ryšius su amerikiečiais, darbą tautinėje respublikonų partijos grupėje Olis išėjo į platesnes JAV politikos platumas, dažnai lankėsi Vašingtone, bendradarbiavo su JAV politikais, kongresmenais, senatoriais. Amerikos lietuvių misijos sąskrydyje Olio pasakyta kalba (kurioje jis pasmerkė Sovietų Sąjungos įvykdytą Lietuvos okupaciją ir reikalavo Lietuvos gyventojams leisti nuspręsti savo likimą referendumu prižiūrint tarptautinei sąjungininkų komisijai) kongresmeno Charleso M. Tobey pastangomis 1945 m. kovo 29 d. buvo įrašyta į „Congressional record“ (A1707) ir tapo oficialiame kongreso leidinyje pirmuoju dokumentu, kuriame juridiskai pagrįsta Lietuvos teisė į nepriklausomybės atkūrimą[15]. Minima, kad daugiausia Olio pastangomis 1952 m. JAV respublikonų konvencija pirmą kartą į savo rinkiminę programą įrašė Lietuvos vardą ir pasisakė už pavergtų valstybių laisvinimo suaktyvinimą[16]. Tai tik keletas pavyzdžių, dažniausiai minimų Olio biografijoje. Apie daugelį šios politinės veiklos momentų, Olio žygių bei pastangas iškelti Lietuvos klausimą tarp Amerikos politikų likę tik užuominos, nes nei jis pats, nei jo aplinkos žmonės nebuvo linkę apie tai daug girtis. JAV valstybės archyvai galėtų atskleisti ir daugiau faktų apie dažnus Olio vizitus į JAV valstybės departamentą ir ten vestus pokalbius. Jis bandė pasiekti, kad informacija apie okupaciją ir padėtį Lietuvoje pasiektų visą Ameriką: nuo laikraščių skaitytojų ir paprastų žmonių iki įtakingų politikos veikėjų ir paties prezidento.

Kalbant apie Antaną Olią reikia nepamiršti dar vieno svarbaus dalyko – jis jau buvo gimęs JAV, visą gyvenimą praleidęs ne Lietuvoje ir niekada nematęs savo tėvų gimtinės. Dėl to ne vieną stebino jo stiprus ryšys su lietuvių bendruomene, puiki lietuvių kalba, Olio patriotiškumas ir meilė niekad nematytam kraštui – Lietuvai. Lietuvos diplomatijos šefas Stasys Lozoraitis rašė: „Dar prieš susitikdamas su Antanu Oliu, iš jo politinių darbų žinojau jį esant veikliu lietuviu. Bet mudviejų betarpiškas kontaktas parodė man, kaip jam artimas Lietuvos nepriklausomybės reikalas ir visa, kas liečia lietuvių ir lietuviybę. Ir tik tada aš sužinojau, kad tas žmogus, taip karštai jaučiąs ir tokia gražia lietuvių kalba kalbąs, yra gimęs Amerikoje ir niekados Lietuvos nematęs“[\[17\]](#). Dirbdamas tarp amerikiečių Olis nevengė prisistatyti lietuviu, nuolat kalbėdavo apie lietuvių tautos interesus ir kovą už nepriklausomybę. Buvimas „amerikiečiu“ ir Amerikos piliečiu jam buvo neatsiejamas nuo buvimo „geru lietuviu“. Kas, pasak Olio, yra „geras lietuvis“? Tas, „kas brangina savo tautos istoriją, kas nesigėdi savo kilmės, kas padeda lietuvių tautiniams siekimams, kas kovoja, kad Amerikos laisvės principai būtų pritaikinti Lietuvos tautai, kas dabar užjaučia Lietuvos nelaimės ir kas ateityje mokės džiaugtis jos pasiekimais“[\[18\]](#).

Amerikos lietuvių tautinės sąjungos seime 1951 m. V. Rastenis ir A. Olis

Retai kuriam senosios *grynorių* kartos lietuviui pavykdavo rasti kalbą su po Antrojo pasaulinio karo atvykusia *dipukų* emigrantų banga, juos skyrė didžiuliai kultūriniai ir istorinių patirčių skirtumai. Antanas Olis buvo iš tų, kurie sugebėjo susikalbėti su skirtingų kartų ir patirčių žmonėmis, o naujai atvykusiems *dipukams* ir jų vaikams jis buvo gyvas pavyzdys, kaip galima išlikti lietuviu ir daug pasiekti svetimame krašte.

[1] Antanas A. Olis. Parašė, išleido ir atspausdino J.J. (Juozas) Bachunas. Sodus (Mich.): J. J. Bachunas, 1953.

[2] Antanas Olšauskas (Antoni Olszewski) (1863-1942) – JAV lietuvių verslininkas, bankininkas, laikraščių ir knygų leidėjas. 1889 m. atvykęs į JAV gyveno Čikagoje,

dirbo prie statybų, ūkiuose, lietuvių spaustuvėse, vėliau ėmėsi savo verslo: prekiavo laivakortėmis, įkūrė banką, turėjo daug parduotuvių, namų. 1893-1917 m. „Lietuvos“ laikraščio leidėjas ir savininkas.

[3] Brolis Algirdas būdamas 8 m. susirgo plaučių uždegimu ir mirė.

[4] *Tautinės minties keliu. Lietuvių tautininkijos istoriniai bruožai*. Red. J. Puzinas ir P. Palukaitis. Chicago: Amerikos lietuvių tautinė sąjunga, 1979, p. 318-319.

[5] *Lietuvių enciklopedija*, t. 21, Boston: Lietuvių enciklopedijų leidykla, 1960, p. 91.

[6] *Olis ir Sanitary District of Greater Chicago, Margutis*, 1958, Nr. 6, p. 28.

[7] *Memorial Resolution, Margutis* 1958, Nr. 6, p. 29.

[8] *Antanas Olšauskas ir „Lietuva“*. Red. P. Jurgėla. Sodus, Mich.: išleido ir išspausdino J. J. Bachunas, 1934, p. 20.

[9] Pilka S. Nėeiliniai susitikimai su A. Oliu, *Margutis*, 1958, Nr. 6, p. 32-33.

[10] Žilevičius J. A. Vanagaičio imperija, *Mūsų pastogė*, 1968 06 03.

[11] Vijeikis V. „Važiuojam į Chicagą...“, *Margutis*, 1958, Nr. 6, p. 19.

[12] Leonardas Šimutis (1892-1975) – lietuvių rašytojas, žurnalistas, visuomenininkas, 1913 m. atvykęs į JAV. Vienas pagrindinių dešinėsios (vadinamosios katalikiškos) srovės lyderių, katalikiškų leidinių „Katalikas“, „Garsas“, „Draugas“ redaktorius, Amerikos lietuvių Romos katalikų federacijos (ALRKF) pirmininkas.

[13] Pijus Grigaitis (1883-1969) – lietuvių politikas, visuomenininkas, žurnalistas, į JAV atvykęs 1906 m. Vienas iš lietuvių kairiosios socialistų srovės lyderių, 1914-1960 „Naujienų“ laikraščio redaktorius.

[14] Mykolas Vaidyla (1902-1976) – žurnalistas, visuomenininkas, į JAV atvykęs 1922-1923 m. Vienas iš tautinės-vidurio srovės organizacijos Sandara (Amerikos lietuvių tautinė sandara) vadovų, „Sandaros“ laikraščio redaktorius.

[15] *Lietuvių enciklopedija*, t. 21, p. 91.

[16] Ten pat.

[17] Lozoraitis S. A. Olis – didelė jėga Lietuvos byloje, *Margutis* 1958, Nr. 6, p. 7.

[18] Geras Amerikos pilietis neišsižada savo kilmės ir nebijo kovoti už protėvių šalies laisvę. Antano A. Olio įžanginė kalba Amerikos lietuvių tautinės sąjungos seime, gegužės 21 d. *Margutis*, 1949, Nr. 6, p. 4.

pasauliolietuvis.lt

„Pasaulio lietuviai ir Lietuva“

Mielai pasidalysime svetainėje skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome

nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

